

מלחמת עמלק פרק טו

נושא	פרק	תכנים מרכזיים	נקודות והצעות להוראה
<p>מלחמת עמלק</p>		<p>הקדמה למורה מחיית עמלק היא מצווה חריגה, אשר נדונה במקורות רבים, וכמו בכל לימוד על המורה להכיר את הממדים השונים של ההוראה, ולגעת בדברים בהתאמה לתלמידי כיתה ה. על המורה לתת את הדעת אלו דברים להדגיש בפרק. נציג להלן כמה נקודות שהם הרקע לפרקנו. המורה ישקול את האופן, ואת מידת העומק שבו יעסוק בדברים עם תלמידיו.</p> <p>1. "פְּקַדְתִּי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּלֶק לְיִשְׂרָאֵל" - הכתוב מזכיר את מעשה הרשע של עמלק לאחר יציאת מצרים (שמות יז ה-ז) שהיא הסיבה למלחמה כיום. אמנם, מהכתובים עולה כי מלחמתו של עמלק בישראל לא היתה מלחמה חד פעמית שהיתה ונפסקה. עמלק, כאז כן היום, מבקש לכלות את ישראל. שבטי עמלק בוזזים ושוטים את ישראל לאורך כל ימי השופטים, ומצטרפים כמעט לכל אויב הבא להצר לישראל כמו מואב (שופטים ג, יג), כנען (ב, יד) מדין (שם, יג, ג, לג) וצידונים (שם, יב, יג). רק בסוף הפרק הקודם למדנו על מלחמתם בעם ישראל בימי שאול – וַיִּךְ אֶת עִמָּלֶק וַיַּצֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד שָׁשָׁהוּ". גם בסוף פרקנו עדות לאכזריות של אגג וצבאו, מפי שמואל המענישו מידה כנגד מידה: "כַּאֲשֶׁר שָׁפְלָה נָשִׁים חַרְבְּךָ, כֵּן תִּשְׁפַּל מְנָשִׁים אִמְךָ" (פס' לג)</p> <p>2. עמלק הוא העם אשר בעת יציאת מצרים עשה דרך ארוכה לעומק המדבר כדי לתקוף ולהשמיד את ישראל ללא כל סיבה ובדרך אכזרית. בהמשך לכך, וכמו שעמלק "כבר הוכיח את עצמו", הכתוב מעיד עליו: כי עמלק נלחם בה' ובישראל "מדור דור". זהו עם אשר היכן שהוא לא יהיה ומתי שהוא לא יהיה הוא יפעל לחסל את עם ישראל. יש כאן היבט של פעולת מנע, "הקם להרגך השכם להרגו". אמנם, הביטוי הברור ביותר לאופי העמלקי הוא "הֵמָּן בֶּן הַמִּדְיָא הָאֶגְגִּי" המיוחס למשפחת אגג (אסתר ג, א) וכן בפיוט "אשר הניא" הנאמר בפורים בקהילות אשכנז לאחר מקרא מגילה "בְּקוֹם עֲלֵינוּ אֲדָם רָשָׁע נִצָּר זָדוֹן מִזְרַע עִמָּלֶק".</p> <p>3. מצוות מחיית עמלק אינה מוטלת על היחידים אלא על המלך, ואם כן רק כעת, משקם מלך בישראל, הוטל עליו לסגור את החשבון הארוך עם העמלקים מימי יציאת מצרים.</p> <p>4. ישנו דיון נרחב במקורות לגבי תוקף המצוה, אך מקובל שהמצווה אינה קיימת כיום.</p> <p>5. "כנ"ל דברי הרמב"ם אשר דנו בו רבים - האם נותנים לעמלק אפשרות כניעה (הלכות מלכים פרק ו הלכה ד) "...שבעה עממין ועמלק שלא השלימו אין מניחין מהם נשמה, שנאמר: כן תעשה לכל... וכן הוא אומר בעמלק: תמחה את זכר עמלק. ומנין שאינו מדבר אלא באלו שלא השלימו, שנאמר: לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל..".</p> <p>קריעת מלכות שאול מלחמת עמלק היא חלק ממלחמותיו של שאול להצלת ישראל והבטחת קיומו, לאחר דורות של שיסוי וסכנה, אלא שבמעשה המלחמה שאול אינו מקיים את צו ה' בצורה מלאה ומושלמת, וכעונש על כך נדחה מלהעמיד את שושלת המלוכה. כדאי להתחיל את הפרק בקריאה חוזרת של פסוקים מו-מח בפרק יד, המסכמים את פעולו של שאול: שאול מאגד את עם ישראל והופך אותו מקהל מפוזר לשבטיו, לעם בעל קומה זקופה. הכתוב מעיד עליו בתחילת דרכו כי הוא בחור טוב ו"אִין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ" ובסיכום פועלו - "וַיַּעַשׂ חַיִּל... וַיַּצֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד שָׁשָׁהוּ". ישנם מקורות נוספים המלמדים על תרומתו הרבה של שאול לעם ישראל (ר' קינת דוד -שמ"ב פרק ב). אמנם, שאול חטא, ולא זכה שזרעו ימשיך את שושלת המלוכה, אולם הוא בחיר ה', וממלא באמונה את תפקידו להצלת ישראל, ויש לראות את פרקנו על רקע המתואר עד כה.</p>	<p>א-ט: המלחמה: הנביא מצווה את שאול המלך להילחם בעמלק ולמחות אותו – "עַתָּה לֶךְ וְהִפִּיתָ אֶת עִמָּלֶק וְהִחַרְמְתָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ"; שאול עושה כאשר נצטווה אך לא באופן שלם: "...וַיַּחְמַל שְׂאֹל וְהָעָם עַל אֲגָג וְעַל מִיטֵב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל הַכְּרִים וְעַל כָּל הַטוֹב וְלֹא אָבּוּ הַחֲרִימָם.."</p> <p>וַיִּפְקְדֵם בְּטַלְאִים רש"י מבאר על פי דברי חז"ל – שספר את עם ישראל כמצוות התורה בטלאים (כבשים צעירות): "אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה מצאנו של מלך ואחר כך מנה את הטלאים, לפי שאסור למנות את ישראל שנאמר בם אשר לא יספר מרוב...". זוהי פעולה הדורשת זמן ומאמץ מלמדת על דבקותו של שאול במצוות התורה, גם בשעת מלחמת מלך.</p> <p>הַקִּימְתִּי אֶת דְּבַר ה' שאול מקדם את פני שמואל בקריאה: "בְּרוּךְ אַתָּה ה'! הַקִּימְתִּי אֶת דְּבַר ה'!" ובאמת שאול קיים את המוטל עליו. הוא יצא מיד כאשר נצטווה, סיכן עצמו, יצא למלחמה למען ישראל ופעל על פי צו הנביא. אמנם בהמשך תתברר תוכחתו של שמואל כי קיום דבר ה' לא היה שלם ונפל בו פגם בהשאת הצאן. אם נשתמש בשפת האחוזים נוכל לומר כי שאול קיים את דבר ה' אך לא במאת האחוזים, וממלך</p>

מלחמת עמלק	פרק טו	<p>י-יג: פגישת שמואל ושאל: נבואת ה' לשמואל - "נחמתי כי המלכתי את שאול למלך"; צערו של שמואל על הדבר – "ויחר לשמואל ויצעק אל ה' כל הלילה"; שמואל יוצא לקראת שאול וכאשר בא אצלו אומר לו שאול כי עשה את המוטל עליו – "הקימתי את דבר ה'!"</p> <p>יד-כד: התוכחה וההתנצלות – בפסוקים אלו יש ריבוי דברים בין המלך לנביא והמורה ידגיש את עיקרם: שאלת התוכחה של שמואל - "ומה קול הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע?" (יד) בתגובה מסביר שאול את כוונת העם- "אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבח לה' א-להיה" (טו), אך שמואל מוכיחו על כך: "החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע בקול ה'?! הנה שמע - מזבח טוב!" (כב); אז מכיר שאול בחטאו ומקבל את תוכחת הנביא: "חטאתי כי עברתי את פי ה' ואת דבריך כי יראתי את העם ואשמע בקולם" (כד).</p> <p>כה-ל: קריעת המלוכה: בהמשך להכרה בחטאו מבקש שאול משמואל לכבדו ולהשתחוות עימו לה' לעיני העם, אך שמואל מסרב: "לא אשוב עמך! כי מאסתי את דבר ה' וימאסה ה' מהיות מלך על ישראל!"! כאשר פונה שמואל ללכת "ויחזק בכנף מעילו ויקרע"; ושמואל מבאר את הדבר כסימן – "קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעה הטוב ממך". שאול שב ומתוודה על חטאו, ומבקש בשנית משמואל לשוב עימו – "כפדני נא נגד זקני עמי ונגד ישראל", בפעם הזאת נעתר שמואל ושוב עימו; שמואל הורג את אגג מלך עמלק ושב לביתו מבלי לראות יותר את שאול "עד יום מותו. כי התאבל שמואל אל-שאול, וה' נחם כי המליך את שאול"</p>
	פרק טז	<p>ישראל מצופה לקיים את דבר ה' בכל מאת האחוזים. זוהי דוגמה לדקדוק שמדקדק הקב"ה עם הצדיקים "כחוט השערה".</p> <p>" כי יראתי את העם ואשמע בקולם " משעה שהבין שאול את טעותו, והתוודה על חטאו, הוא הכיר גם בטעותו כמלך – " כי יראתי את העם, ואשמע בקולם". בפעם הזו עמדה לו ענוותנותו לרועץ. שאול מודה בדיעבד כי, כמלך, היה צריך להנהיג את העם בדבר זה בתקיפות ולא להיגרר אחר רצונו. טענה זו נמצאת גם בדברי שמואל לשאול: "הלוא אם קטן אתה בעיניך, ראש שבטי ישראל אתה!"</p> <p>מי קרע את מעילו של מי? הכתוב אומר "ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע" אך לא נתבאר בבירור מי קרע את מעילו של מי, ורש"י מביא מחלוקת חז"ל בדבר: "יש אומרים (הפשט על פי רש"י) מעילו של שמואל קרע שאול; ויש אומרים, מעילו של שאול קרע שמואל, ומסר לו סימן זה, מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו, והוא שאמר לו שאול לדוד ביום שכרת את המעיל: ידעתי כי מלך תמלוך"</p> <p>מחירת ניל"י בדברי שמואל לשאול מופיע פסוק מיוחד, הקשה להבנה בהקשרו, ונאמרו בו פירושים רבים: "וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם". על פי הצעתנו נלמד את הפיסקה הזו באופן כללי ואין צורך לנסות לבאר פסוק זה מילולית. על כל פנים, פסוק זה היה לסמלה של מחירת ניל"י, ארגון מחתרת אשר פעל כנגד הטורקים בתקופת מלחמת העולם הראשונה. בראש הארגון עמדו אהרן ושרה אהרונוסון מזכרון יעקב, וסיפור גבורתם מעורר השראה עד ימינו. הנה, את שם המחירת מצאו האחים אהרונוסון בפרקנו, בספר שמואל א, פרק טו – " נצח ישראל לא ישקר!"</p> <p>המעיל לבוש האדם הוא אחד הסימנים למעמדו. הכהנים לובשים בגדי כהונה "לכבוד ולתפארת" (שמות כח, ב) והמלכים והשרים לובשים בבגדים מיוחדים כפי שמצאנו בהמלכת יוסף (בראשית מא, מב), במינוי מרדכי (אסתר ח, טו) ועוד. קריעת הבגד מסמלת, אפוא, את קריעת המעמד. ניתן לשאול את התלמידים חידה: היכן פגשנו את המעיל של שמואל במקום אחר? ("ומעיל קטן תעשה לו אמו", לעיל ב יט). בהמשך הספר נפגוש בעוד מעילים (כד, ה; כח, יד)</p> <p>מלכות שאול, הסוף? תלמידים יכולים לשאול: אם נקרעה מלכות שאול, כיצד זה שהוא ממשיך לשמש כמלך בפרקים הבאים, ועד יום מותו? ומספר תשובות בדבר: 1. קריעת המלכות אינה בהכרח סיום הנהגתו של שאול באופן אישי, אלא דחייתו כמלך, כלומר: הוא לא יעמיד שושלת מלוכה ובניו לא יעמדו כמלכים אחריו. 2. כאן נגזרה הגזירה על קריעת המלוכה, אולם מימוש העברתה ל" לרעה הטוב ממך" הוא תהליך בן מספר שלבים. בשלב זה עוד לא הומלך דוד וגם כאשר הומלך, לא נתפרסם הדבר, ולקח זמן שהחזק כמנהיג ישראל. 3. כוחו של המלך בא גם מקבלת העם אותו עליהם, וכל עוד הכיר העם בשאול כמלך, ולא בדוד, לא הושלם מעבר המלכות, ואף לא דוד פעל לתפוש את מקומו במקום שאול.</p>

משיחת דוד פרק טז

נושא	פרק	תכנים מרכזיים	נקודות והצעות להוראה
	פרק טז	<p>א-יג: משיחת דוד: הציווי למשיחת מלך חדש מבית "ישי בֵּית הַלְחָמִי"; עם בואו לבית לחם מסתיר הנביא את מטרת הגעתו בתואנה שבא לזבוח עגלת בקר לה', כמנהג המקובל בימים ההם; הנביא מזמין אל מעמד הזבח את זקני העיר, ועימם את ישי ובניו; כאשר רואה שמואל את אליאב סבר שהוא הראוי להימשח למלך ואומר: "אָךְ נִגַּד ה' מְשִׁיחוֹ!" אולם הקב"ה מעמידו על טעותו, שהוא אינו ראוי למלוכה וכי "הָאֲדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו, וְה' יִרְאֶה לְלִבָּב!" אז מעביר ישי את כל בניו לפני שמואל אך הקב"ה אינו בוחר באיש מהם.</p> <p>משלא מצא שמואל את הבן הראוי בין כל בני ישי שאל אותו: "הֲתִמּוּ הַנְּעָרִים?" תשובת ישי - "עוֹד שָׁאֵר הַקֶּטָן וְהַגָּדוֹל רֹעֵה בְצֹאֵן"; הוראת שמואל - שְׁלָחָה וְקָחָהּ, פִּי לֹא נֹסֵב עַד בָּאוּ פֹה!" הכתוב מתאר את הנער דוד בהופעתו - "אֲדָמוֹנִי, עִם יָפֵה עֵינָיו וְטוֹב רְאִי";</p> <p>ציווי ה' - "קוּם מְשַׁחְהוּ, כִּי-זֶה הוּא!" ומעשה המשיחה המרומם את דוד - "וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת-קָרְן הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אָחִיו וַתִּצְלַח רֹחַ ה' אֶל דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וַמְעַלָּה"</p> <p>יד-כג: דוד מנגן לפני שאול: שעה שנמשח דוד וצלחה עליו רוח ה', סרה רוח ה' משאול ובאה עליו "רוח רָעָה מֵאֵת ה'"; איתור הצעת עבדי שאול - למצוא "אִישׁ יָדַע מְנַגֵּן בַּכֶּפֶז וְהָיָה בְהֵיאוֹת עֲלֵיךָ רוּחַ אֲ-לֵהִים רָעָה וְנִגַּן בְּיָדוֹ וְטוֹב לָךְ"; שאול שומע על תכונותיו של דוד בן ישי בית-הלחמי: "יָדַע נִגֵּן, וְגִבּוֹר חַיִל, וְאִישׁ מְלַחְמָה, וְנָבוֹן דָּבָר, וְאִישׁ תְּאֵר, וְה' עִמּוֹ" ושולח להביאו</p>	<p>איך אלך? ושמע שאול והרגני תגובתו של שמואל לצו ה' מתמיהה מאד. ראשית, האמנם יש יסוד לכך ששאלו יפגע בשמואל הנביא אשר אהבו ומשחו למלוכה? שנית, האם הסכנה מבטלת את החובה וההכרח למלא את דבר ה' ולבסוף, הלא דבר ה' מלווה את הנביא ומגן עליו, וכיון שהקב"ה ציווה על שמואל ללכת, לא יוכל שאול לעמוד כנגדו?! מכורח שאלות אלו מבאר האברבנאל כי שמואל ביקש להימנע מההליכה ורק ביקש תואנה "...ולא רצה למשוח איש בימי שאול והיה בעינו רע ההליכה, התנצל ואמר: איך אלך...". והקב"ה שידע את אשר עם לבבו השיבו באותה המטבע "...והייתה התשובה ממין השאלה לפייסו בדברים".</p> <p>וחז"ל למדים מענין זה שני דברים: הראשון - ש"אין סומכין על הנס", ומכיוון שעל פי מנהגו של עולם מי שמושח מלך חדש בחייו של מלך קיים מסתכן בנפשו כמורד, צריך להימנע מכך ולפעול בזירות (בבלי, קידושין לב:). השני - שגדול השלום בין הבריות ולכן "משנין מפני השלום" (יבמות ס"ה:), ואף על פי שדבר גמור היה להמליך את דוד ביקש שמואל לעשות זאת בכבוד, ולא לפעול בבת אחת ובגלוי, והקב"ה נענה לו - להסתיר את המעשה בשלב הראשון.</p> <p>"אדם - יראה לעינים, וה' - יראה ללבב" שמואל מתרשם מהכח ומהגבורה שמקרין אליאב, וטועה בו בזיהוי המלך. על אומר הקב"ה שהמבט הא-לוקי "יראה ללבב", אל תכונות המסותרות מראייתם של הבריות, והן התכונות הנדרשות למלך. לא נתפרש בכתוב מהן "תכונות הלבב" שהיו לדוד וחסרו לאליאב ואמנם יתכן שהן גליויות רק ל"בוחן לבבות" ודי לנו בעצם העקרון שלימד הקב"ה את שמואל. עם זאת, יש במפרשים התייחסויות לכך (ר' רש"י: "לפי שכעסן הוא, כמה שנאמר "ויחר אף אליאב בדוד") ואף אפשר כבר בפרקים שלפנינו לראות אלו תכונות-לב עולות מדמותו של דוד, שהן מיזוג של תכונות חיצוניות ופנימיות - אלו המתוארות בכתוב כמו - "אֲדָמוֹנִי עִם יָפֵה עֵינָיו", "אִישׁ תְּאֵר", "גִּבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מְלַחְמָה", "יָדַע נִגֵּן", "נָבוֹן דָּבָר", ואלו העולות מן הכתוב כמו - עמידתו באמונה למען העם, שימושו בענווה את שאול על אף שנמשח, ומעל לכל - "ה' עִמּוֹ"!</p> <p>כח הניגון עומד בלב המעשה הראשון המתאר את דמותו של דוד - הזמנתו לבית שאול בשל תכונותו הידועה: "מִיִּטִּיב לְנִגֵּן" (ז) "יָדַע נִגֵּן" (יח). פעמיים בפרק נזכר גם כלי הנגינה של דוד - "מְנַגֵּן בַּכֶּפֶז" (טו), "וְלָקַח דָּוִד אֶת הַכֶּפֶז" (כג). נגינתו ושירתו של דוד, "נְעִים זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל", מופיעה רבות גם במזמורי התהלים: "עוֹרָה כְּבֹדִי עוֹרָה הַנְּבִל וְכִנּוֹר אֶעֱרֶה שָׁחַר" (ט), "הֲרִיעוּ לֹא-לֵהִי יַעֲקֹב! שָׂאוּ זְמֶרָה וְתִנּוּ תָף, כִּנּוֹר נְעִים עִם נְבִל!" (פא, ב). התנ"ך מצביע על הקשר שבין נגינה לרוח הקודש ולנבואה. הנה תחילת דרכו</p>

<p>של שאול עצמו היתה במפגש עם "חֶבֶל נְבִיאִים יֵרְדִים מֵהַבְּמָה וְלִפְנֵיהֶם נִבֵּל וְתֵף וְחִלְלִיל וְכַנּוֹר וְהִמָּה מִתְנַבְּאִים וְהִתְנַבֵּית עִמָּם וְצִלְחָה עֲלֵיךְ רוּחַ ה' וְהִתְנַבֵּית עִמָּם" וכתב הרמב"ם על כך "שאינ הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות, אלא מתוך שמחה. לפיכך בני הנביאים, לפנייהם נבל ותוף וחליל וכינור..". (הל' יסודי התורה ז', ח).</p> <p>ובית המקדש הוא מקום של נגינה ושירת הלויים. חכמת הנגינה של דוד המתואר כ"יָדַע נֶגֶן" קשורה לצדדים של רוח, והיה ביכולתה לעורר השראה, שמחה וקבלת רוח ה' מצד שאול. אפשר להתעכב מעט בנושא נגינה של השראה, ומן הסתם לחלק מתלמידי הכיתה ישנן ידיעות וכישורים רבים בתחום זה.</p> <p>אגב, מן הידוע במחקר וככל הנראה גם העולה מן הפסוקים ("וְנָגַן בְּיָדוֹ") הוא שהכינור בתנ"ך הוא כלי פריטה ביד, ולא מכלי הקשת כמו הכינור של היום.</p>	<p>אצלו; דוד מוצא חן בעיני שאול ונהיה לו לנושא כלים; כל אימת ששרתה על שאול רוח רעה "וְלָקַח דָּוִד אֶת הַכַּנּוֹר וְנָגַן בְּיָדוֹ, וְרוּחַ לְשָׂאוֹל וְטוֹב לוֹ, וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה".</p>	
---	--	--